

***Mgr. Petra Pšeničková, DiS.,
speciální pedagog***

**DYSLEXIE – méně obvyklé práce
s textem nejen pro slabší čtenáře**

Přednášející

***Mgr. Petra Pšeničková, DiS., speciální pedagog
psenickova.petra@centrum.cz***

- lektorka kurzů pro předškoláky a děti s odkladem školní docházky
- poradenství pro předškoláky a jejich rodiče, posuzování školní zralosti
- lektorská a poradenská činnost pro pedagogy, autorka článků
- absolventka magisterského studia speciální pedagogiky na PedfUK v Praze
- 10 let praxe v oblasti speciální pedagogiky, z toho 6 let v poradenství

Co se na webinaru dozvíte?

- dyslexie a její projevy
- technika čtení
- porozumění obsahu čteného
- méně obvyklé metody práce s textem pro žáky s diagnózou dyslexie a méně zdatné čtenáře
- rozvíjení zrakového a sluchového vnímání jako dobrý základ pro zvládnutí nároků na techniku čtení a později na vnímání obsahu čteného

Anketa č. 1: Povolání?

1. učitel/ka v mateřské škole
2. učitel/ka na základní škole
3. učitel/ka přípravné třídy
4. vedení školky/školy
5. školní speciální pedagog, školní psycholog
6. rodič
7. nyní na rodičovské dovolené, dříve učitelka
8. jiné – jaké?

Dyslexie

- „Dyslexie je **porucha osvojování čtenářských dovedností**. Úroveň čtení je nepoměrně nižší, než bychom očekávali vzhledem k jiným schopnostem a výkonům dítěte.“ (Zelinková, 2003)
- „Dyslexie (specifická vývojová porucha učení) vzniká většinou na podkladě **poruchy zrakového percepce**, kdy je porušeno zrakové vnímání, velmi často zrakové rozlišování např. stranově obrácených tvarů a drobných detailů, rozlišování figury a pozadí, vnímání barev.“ (Jucovičová, Žáčková 2004)

-
- „Bývá přítomna **porucha pravolevé a prostorové orientace, schopnost analýzy a syntézy** (nejen zrakové). Nedostatečná bývá i **zraková paměť**, mikromotorika **očních pohybů**, motorika mluvidel. „ (Jucovičová, Žáčková 2004)

Projevy dyslexie, technika čtení, porozumění obsahu čteného

- Obtíže ve čtení: **technika čtení i vnímání obsahu čteného.** Dítě vydá mnoho energie na správné přečtení slov a pak mu uniká, o čem četlo.
- „Čtení bývá pomalé, namáhavé, neplynulé, s menším výskytem chyb nebo naopak překotné, se zvýšenou chybovostí. „
- „Děti mají problémy s intonací a melodií věty, s nesprávným hospodařením s dechem, opakováním začátků slov, s udržením pozornosti na řádku, přeskokováním řádků a orientací v textu. „ (Jucovičová, Žáčková 2004)

„Při čtení se objevují typické specifické chyby:

- záměny písmen tvarově podobných (b-d-p, a-o-e, l-k-h, m-n),
- přesmykování slabik (lokomotiva – kolomotiva),
- vynechávky písmen, slabik, slov, vět,
- přidávání písmen, slabik, slov i vět,
- vynechávky diakritických znamének nebo jejich nesprávné použití,
- domýšlení koncovek slov., (Jucovičová, Žáčková 2004)

Kapr

Na článku Kapr (zdroj: internet) si představíme:

- méně obvyklé metody práce s textem pro žáky s diagnózou dyslexie a méně zdatné čtenáře
- rozvíjení zrakového a sluchového vnímání jako dobrý základ pro zvládnutí nároků na techniku čtení a později na vnímání obsahu čteného

Kapr: Komu je materiál určen?, zásady práce

- pro žáky 3. a 4. ročníku ZŠ
- při obtížích ve čtení i ve vyšších ročnících
- Cvičení lze využít při individuální práci s dítětem (speciální pedagog) nebo domácí práci (po zacvičení pedagogem).
- Cvičení lze využít při běžné výuce, každý žák pracuje samostatně s pracovním listem. Pracuje celá třída nebo jen vybraní žáci (např. s dyslexií apod.)
- Cvičení rozložíme do více dnů, na každý den (každou hodinu ČJ) připadá jedno cvičení (cca 2 – 5x týdně)
- Je třeba dodržet řazení úkolů.
- Materiál je určen na dobu 2 – 3 týdnů.

Kapr — Žák čte níže uvedený text.

KAPR

Znáte mě: šupináče nebo naháče. Hloupý nejsem. Jednou jsem dokázal zmizet rybářovi i s prutem. To mě pak měchýř nadnášel! Chtěl jsem žít do sta let. Nakonec jsem si řekl: „Proč? Pro sebe?“ Hlavní je být přece k něčemu. A vy mě máte rádi, že? Jsem kapr obecný. Váš obyčejný vánoční kapr.

- *Text je psaný běžným písmem, bez zvýraznění tak, jak je žákům v tomto věku obvykle předkládáno v učebnicích.*

Kapr — Žák vyhledává slova v tabulce uvedené hned pod slovy.

kapr hloupý nejsem sta řekl proč pro hlavní
přece obecný vánoční jednou jsem prutem
nadržel chtěl

nadržel jednou hloupý vánoční
řekl pro kapr sta proč přece
hlavní chtěl prutem jsem obecný
nejsem

-
- *Jedná se o slova, která již žák zná z přečteného textu. Nyní procvičuje čtení izolovaných slov a navíc procvičuje zrkové a prostorové vnímání.*

Kapr — Žák čte opět stejný text se zvýrazněním některých slov

KAPR

Znáte mě: šupináče nebo naháče. **Hloupý** nejsem. **Jednou** jsem dokázal **zmizet** rybářovi i **s prutem**. To **mě** pak měchýř **nadnášel!** Chtěl **jsem** žít do **sta let**. **Nakonec** jsem si **řekl:** „**Proč?** Pro sebe?“ **Hlavní** je být **přece** k něčemu. A **vy** mě **máte** rádi, **že?** Jsem **kapr** obecný. **Váš** obyčejný **vánoční** kapr.

-
- *Zvýraznění slov (nebo jejich částí) napomáhá méně úspěšným čtenářům či žákům se specifickou poruchou čtení snáze číst slova (= technika čtení), a tím umožňuje zaměřit pozornost na obsah čteného.*
 - *Pozn.: U slabších čtenářů bývá mnoho energie vydáno na přečtení slov a vět (= techniku čtení) a již nezbývá prostor pro vnímání obsahu textu.*

Kapr — Žák doplňuje chybějící slova do textu.

KAPR

Znáte: šupináče nebo Hloupý Jednou dokázalrybářovi i prutem. To mě pak nadnášel! Chtěl jsem do let. Nakonec jsem si: „Proč? Pro sebe?“ je být přece něčemu. A vy mě rádi, že? Jsem obecný. Váš obyčejný kapr.

-
- *Žák s textem již několikrát pracoval, proto nyní bez předlohy textu doplňuje slova tak, jak si je pamatuje. Toto cvičení má význam především v tom, aby žák prokázal, že textu rozumí, že jej vnímá. Pokud zvolí jiné slovo a text nezmění význam, je to v pořádku.*

Kapr — Žák opět čte nahlas text, jak nejlépe dovede.

KAPR

Znáte mě: šupináče nebo naháče. **Hloupý** nejsem. **Jednou** jsem dokázal zmizet rybářovi i s **prutem**. To mě pak měchýř nadnášel! **Chtěl** jsem žít do **sta** let. Nakonec jsem si **řekl**: „Proč? **Pro** sebe?“ **Hlavní** je být přece k něčemu. A vy **mě** máte rádi, že? Jsem kapr obecný. **Váš obyčejný vánoční kapr.**

- *Tímto cvičením si opět žák připomíná úplný text, jeho obsah.*

Kapr — Žák v textu hledá slova, která tam nepatří = „vetřelci“.

KAPR

Znáte mě: Vánoce šupináče nebo a naháče. Hloupý ryba nejsem. Jednou Mikuláš jsem dokázal pěkně zmizet O rybářovi i s velký prutem. To mě jídlo pak měchýř šupina nadnášel! Chtěl jsem salát žít do sta podběrák let. Nakonec čert jsem si šupinou řekl: „Proč? Anděl Pro sebe?“ Hlavní je návnada být přece pstruh k něčemu. A vy ryby mě máte rádi, že? Jsem nadílka kapr obecný. Váš losos obyčejný dárek vánoční kapr.

- *Tímto cvičením žák opětovně procvičuje vnímání obsahu čteného, kdy vyškrtává "naplavená" slova tak, aby se význam příběhu zásadně nezměnil.*

Kapr — Žák rozděluje od sebe jednotlivá slova.

KAPR

Znáte mě: šupináčce nebo naháče. Hloupý nejsem. Jednou jsem dokázal zmizet rybářovi sprutem. Tomě pak mě chýř nadnášel! Chtěl jsem žít dostalet. Nakonec jsem si řekl: „Proč? Pro sebe?“ Hlavní je být přecekně čemu. Avymě má terádi, že? Jsem kaprobecný. Vášob yčejní vánoční kapr.

- *Žák na již dobře známém textu procvičuje pravopis – schopnost rozlišovat hranice slov ve větě (odděluje od sebe jednotlivá slova svislou čarou). Tato schopnost bývá u žáků se specifickou poruchou pravopisu velmi často oslabena.*

Kapr — Žák doplňuje chybějící diakritiku.

KAPR

Znate me: supinace nebo nahace. Hloupý nejsem. Jednou jsem dokázal zmizet rybarovi i s prutem. To me pak mechyr nadnasel! Chtel jsem zit do sta let. Nakonec jsem si rekl: „Proc? Pro sebe?“ Hlavni je byt prece k necemu. A vy me mate radi, ze? Jsem kapr obecny. Vas obycejny vanocni kapr.

- *Žák na již dobře známém textu procvičuje pravopis – dovednost rozlišovat délku slabik a ostatní diakritiku. Tato schopnost bývá u žáků se specifickou poruchou pravopisu velmi často oslabena.*

Kapr — Žák doplňuje a zdůvodňuje chybějící písmena.

KAPR

Znáte m__: šup__náče nebo naháče. Hloupý nejsem. Jednou jsem dokázal zm__ze__ r__bářovi i s prutem. To mě pak měch__ř nadnášel! Chtěl jsem ž__t do sta le__. Nakonec jsem s__řekl: „Proč? Pro sebe?“ Hlavn__ je b__t přece k něčemu. A v__ m__ máte rád__, že? Jsem kapr obecn__. Váš ob__čejn__ vánočn__ kapr.

- *Žák na již dobře známém textu procvičuje pravopis, uplatňování gramatických pravidel.*

Kapr — Žák čte nahlas text jak nejlépe umí.

KAPR

Znáte mě: šupináče nebo naháče.

Hloupý nejsem.

Jednou jsem dokázal zmizet rybářovi i s prutem.

To mě pak měchýř nadnášel!

Chtěl jsem žít do sta let.

Nakonec jsem si řekl: „Proč? Pro sebe?“

Hlavní je být přece k něčemu.

A vy mě máte rádi, že?

Jsem kapr obecný.

Váš obyčejný vánoční kapr.

•

- *U tohoto cvičení jde především o co nejpřesnější techniku čtení u již známého textu s jinou grafickou úpravou.*
- *Můžeme změnit pozadí, typ písma. Jde o to ztížit grafickou úpravou již známého textu.*

Kapr — Žák/žáci k sobě skládají příběh z jednotlivých částí.

- Učitel zvětší text, jednotlivé řádky podélně rozstříhne. Žáci poté jednotlivě, případně i ve dvojici či skupině skládají nejdříve horní a dolní část věty, poté mohou složit celý důvěrně známý příběh.
- *Jedná se o závěrečný úkol celého materiálu. Žáci procvičují zrakovou syntézu, kdy skládají k sobě horní a dolní část věty, orientaci ve větě a souvětí a především pak opět obsah čteného.*

Anketa č. 2: Máte zkušenost s tímto typem textu? (Práce s jedním textem v delším časovém úseku.)

1. Ano, mám, ale nevyužívám je.
2. Ano, mám a využívám je.
3. Ne, nemám, osnovy jsou příliš zahlcené.
4. Ne, nemám, ale pokusím se zahrnout do výuky.
5. Jiné – jaké?

Vyjmenovaná slova a zrkové fixování I

- méně obvyklé metody práce s textem pro žáky s diagnózou dyslexie a méně zdatné čtenáře
- rozvíjení zrkového a sluchového vnímání jako dobrý základ pro zvládnutí nároků na techniku čtení a později na vnímání obsahu čteného

Vyjmenovaná slova a zrkové fixování I – představení, zásady práce

- trénování správné techniky čtení tzv. **postřehováním** v tabulce označené souřadnicemi
- rozvoj prostorového vnímání
- zrkové fixování správného pravopisu vyjmenovaných slov
- pro 3. a 4. ročník ZŠ při práci s celou třídou
- U žáků s dyslexií, dysortografií či žáků z odlišného sociokulturního prostředí – i ve vyšších ročnících.

Seznámení s postřehovací tabulkou

- Učitel přepíše část tabulky (foto) na tabuli a předvede žákům, jak se s ní pracuje. Nejdříve žáci mají **číst slova určené zvolenou souřadnicí**, tzn. učitel vyvolá (např. 6C) a žák, který slovo našel, jej přečte nahlas nebo zvedne ruku (poznávací znamení si domluví třída spolu s učitelem předem). Učitel ukáže názorně i ostatním žákům, kde se toto slovo nachází.
- V druhém kole již slovo čte učitel (např. mýdlo) a žáci mají popsat souřadnici (2A).

Seznámení s tabulkou

	A	B
1.	bydliště	myslivec
2.	mýdlo	namítat
3.	lýtkový	bilit
4.	limonáda	vyvýšenina
5.	polibek	nábytek
6.	visí	omítka
7.	mlít	vysoký
8.	lyska	plýtvání
9.	omyl	povykuje
10.	milá	bydlení
11.	syslí	zamyslet se
12.	přesycený	vidět
13.	listopad	naličit se
14.	brzičko	přivítat
15.	sychravý	síra
16.	pomyslet	vítat
17.	plyn	sýčkuje
18.	siréna	viditelný
19.	sýkorky	obvykle
20.	zvyk	výborný

Samostatná práce s tabulkou

- Po zacvičení u tabule žáci pracují samostatně s pracovním listem. Pro roztrénování **učitel říká různé souřadnice a žáci hledají patřičná slova**. Po rozehrátí začíná samotná hra / aktivita.
- **Na přídatný linkovaný papír si všichni zapíší dnešní datum** a k tomuto datu si čárkou budou zapisovat počet nalezených souřadnic / slov. Žáci si připraví pastelku / tužku a učitel vyvolá slovo. První žák, který slovo najde, si zapíše čárku. Učitel vyvolává souřadnice po dobu 5 minut (dobu lze upravit, důležité je, aby při této aktivitě žáci hledali stejný počet slov).

-
- Ve vícepočetných třídách je obtížné rozpoznat, kdo souřadnici / slovo našel jako první. Zrovna tak je i obtížné se jako žák prosadit. Je vhodné tedy **třídu rozdělit na polovinu**, kdy jedna polovina se stejným pracovním listem vykonává samostatnou práci (popsanou ve cvičení 3) a druhá polovina třídy může hrát s učitelem tuto hru.
 - Po delším nácviku této techniky je možné pracovat i ve skupinách o 4–5 členech.
 - Nalezená slova neškrteme! Při každém dalším vyhledávání žák pročítá znovu všechna slova, a tak si zrakem fixuje správný pravopis.

-
- Nejedná se o soutěžení mezi spolužáky. Tuto aktivitu můžeme hrát několikrát týdně nebo jen několikrát za měsíc, žáci si vždy zapíší datum a k němu čárky. Jedná se o posuzování svých vlastních výkonů:

Jak se mi dařilo dnes?

Jak se mi dařilo v pondělí?

Jak se mi dařilo minulý týden?

- Přesto žáci mezi sebou často soutěží, i když nechceme. Proto jsou vhodné menší skupinky poskládané z podobně nadaných žáků.

-
- *Při této aktivitě žáci kromě rychlého vyhledávání slov / čtení tzv. postřehováním neustále zrakem fixují správným pravopis jednotlivých slov a posilují pravolevou orientaci. V neposlední řadě se učí sebehodnocení tím, že při každé hře si zapisují počet vydařených úkolů.*

Samostatná práce s tabulkou

	A	B
1.	bydliště	myslivec
2.	mýdlo	namítat
3.	lýtkový	bilit
4.	limonáda	vyvýšenina
5.	polibek	nábytek
6.	visí	omítka
7.	mlít	vysoký
8.	lyska	plýtvání
9.	omyl	povykuje
10.	milá	bydlení
11.	sysli	zamyslet se
12.	přesycený	vidět
13.	listopad	naličit se
14.	brzičko	přivítat
15.	sychravý	síra
16.	pomyslet	vítat
17.	plyn	sýčkuje
18.	siréna	viditelný
19.	sýkorky	obvykle
20.	zvyk	výborný

AD M
D/R
R/L
D/L

11

1

1 1 1

1 1 1 1

②

①

③

④

Samostatná paralelní aktivita

- Samostatná aktivita k předchozímu cvičení: žáci do pracovního listu samostatně kroužkují všechna **vyjmenovaná a příbuzná slova např. po "b", "v"** apod. Podle toho, kolik času tráví učitel s druhou skupinou, můžou žáci vyhledávat a jinou barvou označovat vyjmenovaná a příbuzná slova po dalších obojetných souhláskách.
- *Žáci kromě opakování vyjmenovaných a příbuzných slov jejich vyhledáváním také zrakově fixují správný pravopis u všech slov, která při této aktivitě přečtou.*

Délka samohlásek

- Žáci pracují ve **skupinách**. Učitel připraví pracovní list, kde nadepíše jednotlivá slova z tabulky. Žáci zapisují **délku slabik slov pomocí teček a čárek**. Dlouhou slabiku značíme svislou čárkou, protože ji takto používáme i při psaní dlouhých samohlásek.

Ukázka zadání:

- bydliště _____
- mýdlo _____

Ukázka řešení:

- bydliště ...
- mýdlo l.

-
- Učitel připraví opačnou aktivitu. Žáci dostanou karty se zápisem teček a čárek. Ke kartám vyhledávají správná slova.
 - *Žáci kromě rozlišování délky slabik ve slovech opět zřetelně fixují správný pravopis u všech slov, která při této aktivitě přečtou.*

Vyjmenovaná slova a zrkové fixování II – představení, zásady práce

- trénování správné techniky čtení tzv. **postřehováním** v tabulce označené souřadnicemi
- rozvoj prostorového vnímání
- zrkové fixování správného pravopisu vyjmenovaných slov
- rozvoj vyjadřování, tvoření slov stejného a opačného významu, určování slovních druhů
- pro 4. a 5. ročník ZŠ při práci s celou třídou
- U žáků s dyslexií, dysortografií či žáků z odlišného sociokulturního prostředí – i ve vyšších ročnících.

Společná práce s postřehovací tabulkou, význam slov

- Každý žák pracuje se svým pracovním listem (a na přiložený linkovaný papír si pod datum zapisuje počet čárek za nalezená slova. Čárku si zapisuje pouze ten, kdo slovo a souřadnici najde jako první.
- Oproti stejné aktivitě z předchozí části, **žák kromě souřadnice také popíše význam slova.**
- Příklad: Učitel vyvolá: "Mýdlo." Žák slovo najde, řekne souřadnici (2A) a dále popisuje význam: "Mýdlo bývá tekuté nebo pevné v kostce, používá se na mytí rukou, při koupání a někdy na praní špinavého prádla nebo jiných skvrn."

-
- **Učitel vyvolávaná slova zapisuje do sloupce na tabuli, využije je později ve 2. aktivitě. V tomto cvičení učitel zadává žákům k vyhledávání slova z tabulky.**
 - *Žáci kromě čtení a zrakového postřehování slov, fixují zrakem správný pravopis slov a posilují pravolevou orientaci. Navíc popisováním slov se učí jasně vyjadřovat tak, aby jim ostatní porozuměli.*

Skupinová práce s postřehovací tabulkou, synonyma

- Žáci pracují ve dvojici, či skupině. Na volný pracovní list si **přepíší slova z tabule** (jedná se o slova, která se vyskytovala v předchozím cvičení). Slova zapíší pod sebe a na stejnou linku k nim **vymýšlí slovo stejného významu** (synonymum). Je vhodné, aby učitel s žáky na několika příkladech zopakoval, co jsou to synonyma.

Ukázka:

- bydlíště = obydlí, sídlo
- polibek = pusa, hubička, políbení
- omyl = chyba, nedopatření, přehlédnutí apod.

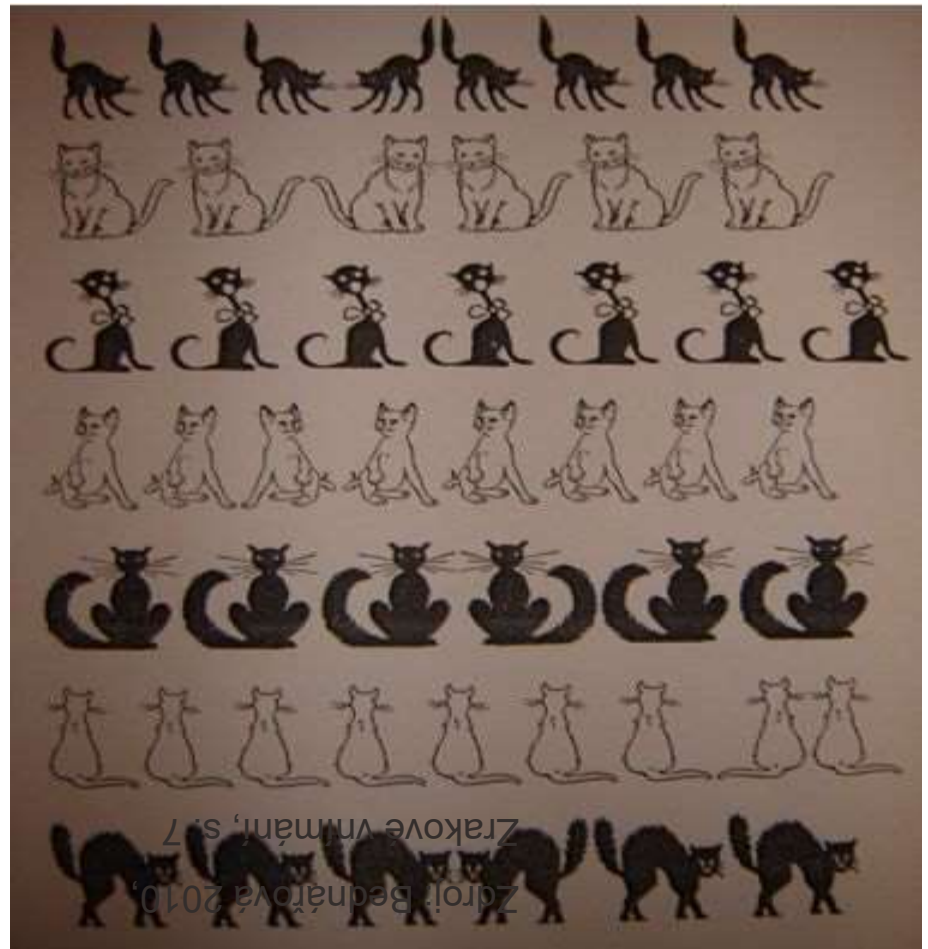
Skupinová práce s postřehovací tabulkou, antonyma

- Žáci dále pracují ve dvojici, či skupině. Od učitele obdrží pracovní list, kdy v **prvním sloupci mají zadanou souřadnici**, ke které vyhledají správné slovo a zapíší jej vedle souřadnice do tabulky. K nalezenému a zapsanému slovu poté vymýšlí a zapisují **slova opačného významu** (antonyma). Učitel s žáky opět udělá nejdříve zácvik termínu.
- Doporučujeme, aby si žáci ve skupině či dvojici rozdělili souřadnice mezi sebou, poté každý žák vyhledává konkrétní souřadnice a slova jimi určená přepisuje do tabulky pracovního listu.
- Je možná také varianta, že učitel souřadnice vyvolává pro všechny skupiny zároveň, a kdo najde první správné slovo, zapisuje si čárku (jako ve cvičení 1).

Další možnosti práce

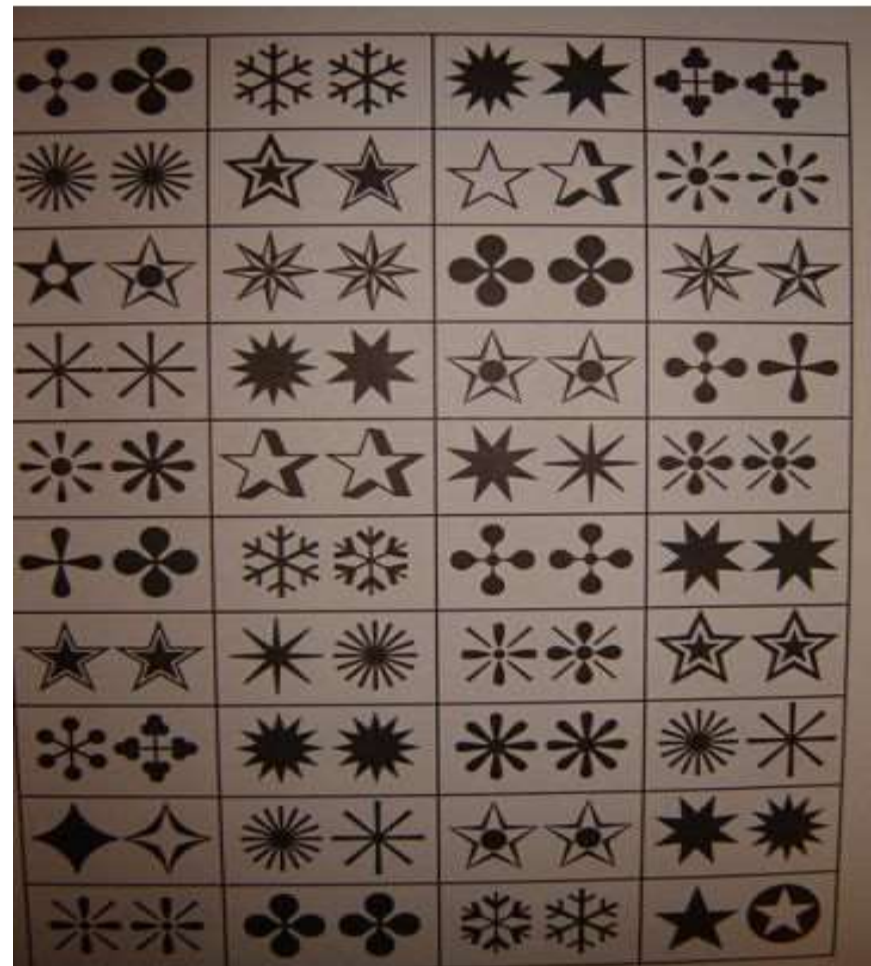
- Učitel použije slova ze základní tabulky jako **diktát**, samostatnou práci, práci ve dvojici i skupině.
- Tabulku slov je možné využít také k určování slovních druhů a jejich kategorií, např. **ve sloupci A žáci vyhledají pouze podstatná jména a určí u nich mluvnické kategorie**. Ve sloupci B vyhledají slovesa / přídavná jména apod.
- *Tím, že žáci pracují stále se stejnými slovy, blíže se seznamují s obtížnou látkou (používání gramatických pravidel = psaní i/y po obojetných souhláskách).*

Zrakové vnímání – zrakové rozlišování

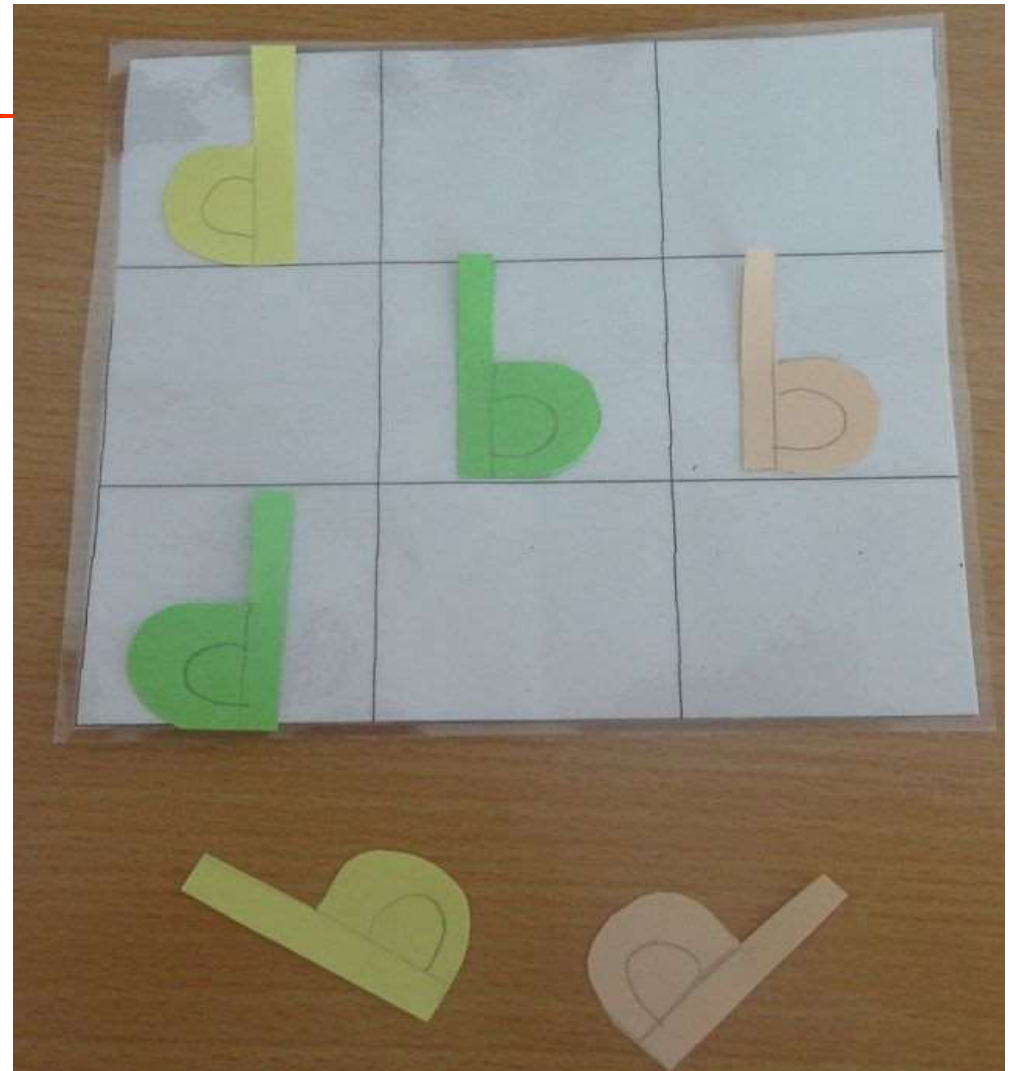

Zdroj: Bednářová 2010,
Zrakové vnímání, s. 7

Zrakové vnímání – zrakové rozlišování

Prostorová orientace, sít' o 9 polích

Anketa č. 3: Mají děti ve vaší třídě potíže se čtením (i jiné než se zprávou z PPP)?

1. Ano, mají potíže s technikou i obsahem čteného
2. Ano, mají potíže s obsahem čteného (čtou dobře)
3. Ano, mají potíže s technikou, ale obsah vnímají
4. Ne, nemají, mám skvělé čtenáře
5. Jiné – jaké ?

Použitá a doporučená literatura:

- BEDNÁŘOVÁ, J.: Zrakové rozlišování. Brno, PPP 2003.
- BEDNÁŘOVÁ, J.: Zrakové vnímání – optická diferenciacie I. Praha, DYS-centrum, 2010. ISBN 978-80-904494-2-8.
- BEDNÁŘOVÁ, J.: Zrakové vnímání – optická diferenciacie II. Praha, DYS-centrum, 2014. ISBN 978-80-904494-2-8.
- JUCOVIČOVÁ, D, ŽÁČKOVÁ, H.: Dyslexie – metody reedukace specifických poruch učení. Praha, nakl. D +H 2014.
- ZELINKOVÁ, O.: Poruchy učení. Praha, Portál 2003. ISBN 80-7178-800-7.

Děkuji za pozornost

*Mgr. Petra Pšeničková, DiS.,
speciální pedagog*

- e-mail: psenickova.petra@centrum.cz
- **Odborná pedagogická poradna – poradenství pro rodiče, žáky a pedagogy (osobní i e-mailové konzultace)**
- RC Slunečnice Beroun, Bezručova 928, Komunitní centrum, 2.p
- www.rcslunecnice.cz

Šíření prezentace je možné pouze s písemným souhlasem autorky.